

Universiteit Utrecht

MASTERTHESIS

EEN GENERATIE VOOR VERANDERING

Stigmatisering door basisschoolscholieren in Nederland over hun
leeftijdsgenoten

Anne Bijlsma

MASTER KLINISCHE KINDER- EN JEUGDPSYCHOLOGIE 2015/2016

Universiteit Utrecht
Master Klinische Kinder- en Jeugdpsychologie

MASTERTHESIS

Een Generatie voor Verandering

Stigmatisering door Basisschoolscholieren in Nederland over hun Leeftijdsgenoten

Anne Bijlsma

30-06-2016

Docent: dr. Ankie Menting

Tweede beoordelaar: dr. Sander Thomaes

Samenvatting

Dit experimentele onderzoek richt zich op stigmatisering door basisschoolscholieren in Nederland over hun leeftijdsgenoten met een moeder in detentie. De deelnemende scholieren ($N = 312$; $M = 10.43$) vulden een vragenlijst in waarin de verwachtingen van- en voorkeuren voor (fictieve) kinderen met een moeder in detentie werden vergeleken met (fictieve) kinderen met een moeder die afwezig was vanwege een andere reden. De scholieren beoordeelden kinderen met een moeder in detentie als minder competent en zij verwachtten ook dat zij vaker werden buitengesloten dan andere kinderen. Daarnaast bleek dat de scholieren een grotere voorkeur hadden voor kinderen met dezelfde sekse als zichzelf. Gekeken naar de reden van de afwezigheid van de moeder en de etniciteit van de kinderen werd er geen verschil gevonden in voorkeur van de scholieren voor de kinderen. Daarnaast werd er geen verschil gevonden in de beoordeling van kinderen met een moeder die in detentie zat vanwege een ernstig- of minder ernstig misdrijf. Dit onderzoek toont de aanwezigheid van negatieve attributies over kinderen met een moeder in detentie aan en daarmee mogelijk het begin van stigmatisering door hun leeftijdsgenoten.

Sleutelwoorden: stigmatisering, basisschoolscholieren, gedetineerde moeder, ernst van misdrijf, sekse, etniciteit

Abstract

This experimental research examined stigmatization by elementary school students about their peers with an incarcerated mother in the Netherlands. The participating students ($N = 312$, $M = 10.43$) filled in a questionnaire, which measured expectations of- and preference for (fictive) children of incarcerated mothers in comparison with (fictive) children of a mother who was absent due to other reasons. The students judged children of incarcerated mothers as less competent and they expected that they would more often be excluded by their peers than the other children. The students had a higher preference for children with the same gender as their own. Regarding the reason for absence of the mothers and the ethnicity of the children, no difference was found in the preference for the children by the students. Also no difference was found in the judgement about the children with incarcerated mothers, regarding the seriousness of the committed crime by the mother. This study shows the existence of negative attributes to children of incarcerated mothers, which can be seen as the early stage of stigmatization by their peers.

Keywords: stigmatization, elementary school students, incarcerated parent, seriousness of crime, gender, ethnicity

Inleiding

Kinderen van gedetineerden worden ook wel de “vergeten slachtoffers” van criminaliteit genoemd. Te weinig aandacht geven aan de effecten van detentie van ouders op hun kinderen zou mogelijk risico’s met zich mee kunnen brengen, zoals het negeren van een serieuze risicogroep en het veroorzaken van criminaliteit in een volgende generatie (Murray & Farrington, 2008). Stigmatisering van kinderen van gedetineerde ouders wordt als mogelijke mediërende factor gezien bij de (verhoogde kans op de) ontwikkeling van risicogedrag bij deze kinderen (Murray, Farrington, & Sekol, 2012). Dit risicogedrag kan zich uiten in problematiek op externaliserend gebied, zoals delinquentie en schooluitval (Murray, & Farrington, 2008).

Stigmatisering van Kinderen in Relatie tot hun Ouders

In het huidige onderzoek, dat zich richt op stigmatisering bij kinderen met een gedetineerde ouder, wordt bewust gekozen voor het bredere proces ‘stigmatisering’, gedefinieerd door Link & Phelan (2001), in plaats van het begrip ‘stigma’. Hiervoor is gekozen, omdat deze kinderen niet worden gestigmatiseerd vanwege een eigenschap die zij persoonlijk bezitten, maar vanwege de aansluiting tot hun ouders die gestigmatiseerd worden (Philips & Gates, 2010). Zij krijgen als het ware het label ‘kinderen van gedetineerde ouders’. Volgens Link en Phelan (2001) wordt dit label vervolgens omgezet in een negatief stereotype door dominante culturele opvattingen. Een belangrijk onderdeel in het ontstaan van stigmatisering is daarbij het categoriseren van personen in de groepen ‘ons’ en ‘zij’, gebaseerd op de verschillende labels (Link & Phelan, 2001). Hierbij kan stigmatisering van gedetineerden gevormd worden door eigenschappen die oververtegenwoordigd zijn onder gedetineerden, zoals drugsverslaving of armoede. Deze interactie kan bij sommigen de bevestiging zijn dat personen met deze eigenschappen onafscheidelijk verbonden zijn met bedreiging en dat zij op afstand moeten worden gehouden (Philips & Gates, 2010). Vervolgens is een andere stap binnen het vormen van stigmatisering het ervaren van discriminatie door personen met een opgelegd label en statusverlies (Link & Phelan, 2001). Kinderen met verschillende stigmatiserende condities blijken dan ook discriminatie te ervaren vanuit meerdere bronnen, waaronder ook juist de personen waarvan verwacht mag worden dat zij zich bezighouden met het welbevinden van deze kinderen, zoals leerkrachten (Dallaire, Ciccone, & Wilson, 2010; Philips & Gates, 2010).

Naast kinderen met een gedetineerde ouder zijn er ook andere kinderen die mogelijk gestigmatiseerd wordt vanwege hun ouders, zoals bijvoorbeeld kinderen met (een) homoseksuele ouder(s). Deze kinderen blijken bang te zijn voor stigmatisering door de

geaardheid van hun ouders en ook daadwerkelijk meer geplaagd te worden dan andere leeftijdsgenoten (Anderssen, Amlie, & Ytterøy, 2002). Daarnaast blijkt ook dat kinderen van lesbische moeders stigmatisering ervaren vanwege het feit dat ze een lesbische moeder hebben (Gershon, Tschann, & Jemerin, 1999).

Stigmatisering van Kinderen met een Moeder in Detentie

Ook kinderen met een ouder in detentie zijn zich erg bewust van het mogelijke label dat hen kan worden opgelegd wanneer ze open zijn over hun thuissituatie (Nesmith & Ruhland, 2008). Het kan zelfs zo zijn dat kinderen na arrestatie en detentie van hun ouders zo bezorgd zijn over stigmatisering op school, dat zij schoolangst krijgen en vervolgens ook niet meer naar school gaan (Philips & Gates, 2011). Stigmatisering kan zich hierbij uiten in verbale belediging en buitensluiting door leeftijdsgenoten, maar ook bijvoorbeeld door het vooroordeel dat kinderen van gedetineerde ouders later zelf ook veroordeeld zullen worden voor misdrijven (Braman, 2004; Breen, 2008; Murray & Farrington, 2008).

Dergelijke stigmatisering kan een verklaring zijn waarom sommige families de detentie geheim houden van vrienden, burens en collega's. Dit kan bij kinderen leiden tot een 'gedwongen stilte' over hun thuissituatie, waardoor het ook moeilijker wordt voor hen om sociale steun te ontvangen (Arditti, 2005). Op deze manier komen deze kinderen namelijk ook niet in contact met anderen die mogelijk ook stigmatisering ervaren vanwege hun thuissituatie en een mogelijke bron van steun kunnen zijn (Pachankis, 2007). Het blijkt dat geliefden van gedetineerden die een positieve ervaring hebben gehad met het delen van de status van hun gedetineerde naaste, met bijvoorbeeld een goede vriend, een betere copingstijl hanteerden en de situatie beter konden verwerken dan diegenen die dit niet deden (Braman, 2004). Uit Nederlands onderzoek blijkt dat er vaak een kleine selectie van vrienden en klasgenoten op de hoogte is gebracht door het kind van een gedetineerde moeder zelf (Ezinga, Hissel, Bijleveld, & Slotboom, 2009). Toch gaven de kinderen in ditzelfde onderzoek aan ook bang te zijn voor stigmatisering door leeftijdsgenoten.

In Nederland is nog niet bekend in hoeverre er ook daadwerkelijk sprake is van stigmatisering door leeftijdsgenoten van kinderen met een gedetineerde moeder en dit zal dan ook in het huidige onderzoek worden onderzocht. Hoewel moederlijke detentie in Nederland relatief minder voorkomt in vergelijking met de Verenigde Staten, zou eventuele stigmatisering van kinderen met een moeder in detentie hierdoor evengoed aanwezig kunnen zijn. Door de onbekendheid van deze situatie in Nederland wordt deze misschien sneller als 'anders' gelabeld door anderen; een belangrijk onderdeel binnen het stigmatiseringsproces (Link & Phelan, 2001).

In de Verenigde Staten is stigmatisering van kinderen met een gedetineerde moeder onderzocht bij *leraren* door attributies naar deze kinderen toe te meten. Binnen dit onderzoek werd een experimenteel design gebruikt waarbij leerkrachten random werden toegewezen aan hypothetische vignetten van kinderen die nieuw in hun klas zouden komen (Dallaire et al., 2010). In deze vignetten stonden beschrijvingen van redenen waarom zij een nieuw kind in de klas kregen, waaronder de reden “*moeder in detentie*”. De andere condities bestonden uit redenen die verzorgers aan jonge kinderen geven wanneer hun moeder in detentie gaat. Deze redenen bevatten een zekere mate van ambiguïteit (bijvoorbeeld: “*moeder is weg vanwege een opleiding op school*”) en mogelijke sociale stigmatisering (bijvoorbeeld: “*moeder zit in een afkickkliniek*”). Hierna vulden de leerkrachten een vragenlijst in, waarin gevraagd werd naar de verwachte competentie van leerlingen aan de hand van vijf schalen, waaronder gedrags-, academische- en sociale competentie. De keuze om stigmatisering te toetsen via competentieverwachting was hierbij gebaseerd op eerder onderzoek, waarin gevonden werd dat ouderlijke detentie een negatieve invloed had op de attributies en beslissingen die werden gemaakt door ambtenaren die werkzaam waren bij jeugdrechtbanken (Rodriguez, Smith, & Zatz, 2009). In het verlengde hiervan zou bekendheid van ouderlijke detentie bij leerkrachten mogelijk ook de attributies over leerlingen kunnen beïnvloeden en heeft dit mogelijk ook effect op de verwachtingen van de competentie van de leerlingen. Amerikaanse leraren bleken naar aanleiding van hypothetische vignetten inderdaad meisjes met moeders in de gevangenis als minder competent te beoordelen dan de meisjes waarvan de moeder weg was vanwege andere redenen (Dallaire et al., 2010).

In Nederlands onderzoek is stigmatisering over hypothetische dochters van gedetineerde moeders met behulp van een gelijksoortig design als in de Amerikaanse studie echter niet bevestigd (Hommel, 2014; Van Hoof, 2014). Een mogelijke verklaring voor het gevonden nulresultaat is dat leerkrachten meisjes hoe dan ook als competent inschatten en daarnaast ook competentier dan jongens (Dallaire et al., 2010). Verder zou een verklaring voor de gevonden resultaten kunnen zijn dat er van leraren in Nederland verwacht wordt dat ze interpersoonlijk en pedagogisch onderlegd zijn. Tijdens hun studie hebben zij geleerd dat ieder kind een blanco blad is dat zij begeleiden bij een optimale ontwikkeling, ongeacht hun achtergrond, waardoor ouderlijke detentie niet als reden wordt gezien voor een lagere competentieverwachting van kinderen van gedetineerde ouders (Hommel, 2014). Mogelijk behandelen Nederlandse leerkrachten iedereen gelijk, of beantwoordden zij de vragen in het onderzoek op een sociaal wenselijke manier. Bij kinderen is er minder de verwachting dat zij net zo'n pedagogische overtuiging hebben als leerkrachten, waardoor stigmatisering in dit

geval mogelijk wel aangetoond kan worden.

In deze masterthesis zal om die reden worden onderzocht of stigmatisering duidelijker naar voren komt bij de leeftijdsgenoten van jongens en meisjes met een gedetineerde moeder in Nederland. Er is gekozen voor het onderzoeken van stigmatisering van kinderen met een gedetineerde moeder, en niet een gedetineerde vader, omdat uit onderzoek blijkt dat de gevolgen van ouderlijke detentie sterker zijn voor kinderen met een moeder in detentie dan een vader in detentie (Dallaire et al., 2010). Net zoals in het onderzoek van Dallaire en collega's (2010), zullen de verwachtingen van scholieren over kinderen met een moeder in detentie vergeleken worden met de verwachtingen over kinderen van wie de moeder afwezig is vanwege andere, ambigue, redenen. Daarbij is in dit onderzoek gekozen voor een andere, waarschijnlijk stigmatiserende reden, namelijk "*moeder is ingetrokken bij een nieuwe, lesbische partner*". Het blijkt immers dat kinderen van lesbische moeders stigmatisering ervaren (Gershon et al., 1999). De derde reden van afwezigheid binnen dit onderzoek is er één waarvan niet verwacht wordt dat deze stigmatiserend zal zijn: "*moeder is afwezig vanwege werk in het buitenland*". De verwachting in het huidige onderzoek is dat basisschoolscholieren een kind van een gedetineerde moeder als minder competent beoordelen dan een kind van een moeder die afwezig is vanwege werk in het buitenland. Daarnaast wordt verwacht dat basisschoolscholieren de kans op buitensluiting hoger inschatten bij een kind van een gedetineerde moeder dan een kind van een moeder die afwezig is vanwege werk in het buitenland. Uit onderzoek blijkt immers ook dat ouderlijke stigmatisering een reden is waardoor kinderen van gedetineerden op sociaal gebied worden buitengesloten (Breen, 2008).

In het huidige onderzoek wordt daarnaast ook onderzocht of basisschoolscholieren een moeder die in detentie verblijft wegens poging tot moord (zware criminaliteit) negatiever beoordelen dan een moeder die daar verblijft wegens diefstal (veelvoorkomende criminaliteit). Een stigmatiserende houding naar gedetineerde ouders kan namelijk verschillen op het niveau van gevaar dat zij lijken te vormen en de inschatting van de mate waarin zij zelf verantwoordelijk zijn voor hun detentie (Philips & Gates, 2010). Hierbij is het relevant of dit verschil in stigmatisering zich projecteert op de kinderen van gedetineerden. Deze invloed van de ernst van het gepleegde misdrijf door ouders op de mate van stigmatisering van hun kinderen is in het buitenland nog nauwelijks onderzocht (Philips & Gates, 2010). Uit Nederlands onderzoek (Van Hoof, 2014) bleek dat leerkrachten kinderen negatiever beoordelen wanneer bekend was dat de ouder in detentie zat voor zware criminaliteit (poging

tot moord) dan wanneer bekend was dat de ouder in detentie zat voor veelvoorkomende criminaliteit (onbetaalde boetes).

Om stigmatisering door jonge kinderen in Nederland breder te onderzoeken, zal in deze masterthesis ook worden onderzocht hoe groot de voorkeur is van kinderen voor hun leeftijdsgenoten met dezelfde sekse en/of etniciteit als zichzelf. Voorkeur voor dezelfde sekse bij kinderen is aangetoond in een onderzoek naar stigmatisering bij kinderen van vier tot acht jaar oud. Uit dit onderzoek bleek ook een grotere voorkeur voor kinderen met dezelfde etniciteit (Sigelman, Miller, & Whitworth, 1986), maar deze voorkeur blijkt wel lager te zijn in een groep die bestaat uit meer kinderen met een andere etniciteit dan die van zichzelf (Nesdale, Durkin, Maass, & Griffiths, 2004).

Verwachtingen in het huidige Onderzoek

Het huidige onderzoek richt zich op het beginstadium van stigmatisering, namelijk het ontstaan van negatieve attributies, van kinderen met een moeder in detentie. Samengevat is de verwachting dat basisschoolscholieren een kind van een gedetineerde moeder als minder competent beoordelen dan een kind van een moeder die afwezig is vanwege werk in het buitenland, dat zij verwachten dat deze kinderen vaker worden buitengesloten en dat hun eigen voorkeur voor deze kinderen lager is. Daarnaast wordt verwacht dat basisschoolscholieren een moeder die in detentie verblijft wegens poging tot moord (zware criminaliteit) negatiever beoordelen dan een moeder die daar verblijft wegens diefstal (veelvoorkomende criminaliteit). Ten slotte wordt er verwacht dat basisschoolscholieren een grotere voorkeur hebben voor leeftijdsgenoten met dezelfde sekse en/of etniciteit als zichzelf dan voor leeftijdsgenoten met een andere sekse en/of etniciteit.

Methode

Participanten

De participantengroep bestond uit 312 leerlingen (leeftijd $M = 10.43$, $SD = 0.96$) uit de groepen 6, 7 en 8 van het regulier basisonderwijs (zie Tabel 1 voor demografische gegevens). Er is voor kinderen uit de bovenbouw van de basisscholen gekozen, vanwege hun grotere cognitieve vermogen in vergelijking met kinderen uit de onderbouw, dat nodig was bij het zelfstandig lezen en invullen van de digitale vragenlijst.

Tabel 1

Demografische gegevens participanten

Demografische gegevens	<i>n</i>	(%)
Sekse		
Jongen	153	49.2
Meisje	158	51.8
Leeftijd		
9 jaar	52	16.7
10 jaar	113	36.3
11 jaar	101	32.4
12 jaar	41	13.1
13 jaar	4	1.3
Geboorteland van leerling		
Nederland	308	99.0
Buitenland	3	1.0
Geboorteland van ouders		
Nederland	260	83.3
Buitenland	39	12.7
Weet ik niet/missend	13	4.2

Procedure

Voor het werven van participanten zijn er vanaf januari 2016 e-mails verstuurd naar de directie van ongeveer 70 reguliere basisscholen in Nederland, met als bijlage een brief met een verzoek tot deelname (zie Bijlage B). Dertien klassen verdeeld over vijf scholen stemden daadwerkelijk in met deelname aan het onderzoek. Minimaal een week voor afname van de vragenlijst werd aan de leerlingen een ouderbrief (zie Bijlage C) meegegeven. Deze brieven zaten in gesloten enveloppen, zodat eventuele bekendheid met het doel van het onderzoek bij leerlingen werd vermeden. Ouders/verzorgers kregen de mogelijkheid om deelname van hun kind aan het onderzoek te weigeren door een afknipstrook van de brief, met het verzoek in een gesloten envelop, te retourneren aan school. In totaal zijn acht kinderen (2.5% van het totaal) op deze manier van deelname aan het onderzoek uitgesloten.

Voor de afname werd in alle klassen een uitleg gegeven volgens een vaststaand protocol. Hierin werd uitgelegd dat kinderen een digitale vragenlijst zouden invullen voor een onderzoek vanuit de Universiteit Utrecht. Om de leerlingen zo objectief mogelijk de vragenlijst in te laten vullen, werd er alleen verteld dat er onderzoek werd gedaan naar hoe goed de leerlingen zouden kunnen inschatten hoe een ander kind van hun leeftijd (dat dezelfde vragenlijst als zij had ingevuld) zou zijn, bijvoorbeeld op sociaal gebied. Verder werd verteld dat het belangrijk was om te weten dat het onderzoek geheel anoniem was. Aan

het begin van de digitale vragenlijst (zie instrumenten) vulden kinderen persoonlijke gegevens over zichzelf in, zodat de indruk werd gewekt dat er op basis daarvan een ‘profiel’ voor de deelnemende leerlingen opgesteld zou worden. Leerlingen verwachtten dat zij met dit aangemaakte profiel door het programma gekoppeld werden aan het profiel van een ander kind dat de vragenlijst eerder had ingevuld. In werkelijkheid waren deze gekoppelde profielen vignetten van fictieve kinderen, variërend in sekse van het kind, etniciteit van het kind en de reden van de afwezigheid van de moeder van het kind (zie onderzoeksdesign).

De condities van het onderzoek werden random verdeeld over de deelnemende leerlingen door ze vlak voor het afnemen van de vragenlijst blind een briefje te laten pakken waar twee cijfers opstonden (eerste cijfer: 1 t/m 12 voor de hoofdcondities; tweede cijfer: 1 of 2 voor de subconditie [de ernst van de reden van afwezigheid van de moeder] (zie Tabel 2 en onderzoeksdesign). Deze cijfers werden op bepaalde momenten gedurende de vragenlijst ingevuld om het juiste vignet met bijbehorende vragen te kunnen lezen en beantwoorden. De vragenlijst werd individueel, digitaal en anoniem ingevuld en nam ongeveer 15 minuten per leerling in beslag. Deze afname gebeurde meestal in een computerruimte, en anders op computers in de klas, waarbij er een testassistent bij elke afname beschikbaar was voor eventuele vragen en ter controle dat de kinderen niet bij elkaar meekeken.

Na het invullen van de vragenlijst werd er een debriefing gegeven aan de gehele klas. Tijdens deze debriefing werd er verteld dat de informatie die de leerlingen hadden gelezen tijdens het onderzoek eigenlijk over fictieve kinderen ging, verschillend in sekse, etniciteit en de reden van de afwezigheid van hun moeder. Om stereotypering te verwoorden naar het referentiekader van de leerlingen, werd verteld dat er door middel van dit onderzoek vooroordelen werden gemeten.

Tabel 2

Verdeling van ingevulde vragenlijsten per conditie

Sekse en etniciteit van het fictieve kind	Reden van afwezigheid moeder van het fictieve kind								
	1. Detentie			2. Ingetrokken bij lesbische partner			3. Werk in het buitenland		
	Diefstal	Poging tot moord	<i>Totaal</i>	Veel contact	Weinig contact	<i>Totaal</i>	Veel contact	Weinig contact	<i>Totaal</i>
Jongen Nederlands (Kevin)	13	11	24	11	12	23	15	11	26
Meisje Nederlands (Roos)	13	12	25	12	16	28	13	14	27
Jongen Buitenlands (Omar)	12	16	28	12	11	23	13	13	26
Meisje Buitenlands (Karima)	11	13	24	11	14	25	15	10	25
<i>Totaal</i>	<i>49</i>	<i>52</i>	<i>101</i>	<i>46</i>	<i>53</i>	<i>99</i>	<i>56</i>	<i>48</i>	<i>104</i>

Instrumenten

Om de verwachtingen en voorkeuren van de leerlingen in kaart te brengen is er gebruik gemaakt van een digitale vragenlijst (zie Bijlage A). De onderdelen van de vragenlijst zijn hieronder per construct beschreven.

Sekse en etniciteit. De leerlingen vulden aan het begin van de vragenlijst hun sekse in om te kunnen bepalen of dit wel of niet gelijk was aan de sekse van het fictieve kind. Om de etniciteit van de leerlingen te bepalen, werd gevraagd naar het geboorteland van de leerlingen en hun ouders. Daarbij werd de definitie het Centraal Bureau voor de Statistiek (2016) voor allochtoon aangehouden, namelijk een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. De vergelijking ‘*dezelfde etniciteit*’ gold bijvoorbeeld voor autochtone leerlingen die het vignet kregen van een kind met een moeder die ook geboren was in Nederland. Daarnaast werd er rekening gehouden met meer allochtoon voorkomende namen (Karima en Omar) en meer autochtoon voorkomende namen (Roos en Kevin) bij het opstellen van de fictieve profielen.

Competentieverwachting. De vragen om competentieverwachting te meten waren grotendeels gebaseerd op de door Dallaire en collega's (2010) gecodeerde thema's, die in de

huidige vragenlijst ondergebracht waren in de volgende subschalen (ieder twee items): ‘*Gedragscompetentie*’, ‘*Academische competentie*’ en ‘*Sociale competentie*’. De kinderen gaven op een vijf-punts Likert schaal (*nooit* tot *altijd*) aan hoe vaak zij dachten dat de gedragingen zich voordeden bij het fictieve kind. In het huidige onderzoek werd een totaalscore (zes items) gebruikt, waarbij een hoge score op de vragenlijst voor een hoge globale competentieverwachting stond. De interne consistentie van deze schaal was acceptabel (Cronbach’s $\alpha = 0.68$).

Buitensluiting. De schaal ‘*Buitensluiting*’ bestond uit drie items die op een vijf-punts Likert schaal (*nooit* tot *altijd*) werden gescoord. Bij deze schaal betekende een lage score dat verwacht werd dat het kind vaak werd buitengesloten. De interne consistentie van deze schaal was eveneens acceptabel (Cronbach’s $\alpha = 0.70$).

Voorkeur. Door middel van drie items werd gevraagd in hoeverre de leerlingen zelf een voorkeur hadden voor het kind uit het betreffende vignet. Hierbij werd gebruik gemaakt van een vijf-punt Likert schaal (*helemaal niet graag* tot *heel graag*). Een hogere score op deze schaal betekende een grotere voorkeur voor het fictieve kind. De interne consistentie van de schaal ‘*Voorkeur*’ was goed (Cronbach’s $\alpha = 0.84$).

Ernstbeoordeling. Tussen de verschillende versies van de vragenlijst werd onderscheid gemaakt in de reden/ernst van afwezigheid van de moeder van het fictieve kind. Dit werd gedaan door het fictieve kind nog iets extra’s toe te laten voegen aan zijn/haar profiel. In de conditie waarbij de moeder afwezig was vanwege detentie werd zo onderscheid gemaakt in detentie wegens poging tot moord en detentie wegens diefstal (bijvoorbeeld: “*Mijn moeder zit in de gevangenis omdat ze iemand bijna dood heeft gemaakt toen die mij pijn had gedaan*”). Bij de twee andere condities is er onderscheid gemaakt in de mate van betrokkenheid en contact van de moeder met betrekking tot het fictieve kind. Na deze toevoeging werden er beoordelvingsvragen aan de leerlingen voorgelegd, die samengevoegd zijn tot een totaalschaal. Een hogere score betekende hierbij een positievere beoordeling van het fictieve kind. Alleen de schaal uit de conditie waarin de moeder afwezig was vanwege detentie (conditie 1) werd in het huidige onderzoek gebruikt. De interne consistentie van deze schaal was acceptabel (Cronbach’s $\alpha = 0.70$).

Onderzoeksdesign

Er werd gebruik gemaakt van een experimenteel between-subjects onderzoeksdesign. De onafhankelijke variabelen (de sekse en etniciteit van het kind en reden van afwezigheid van de moeder van het kind) werden binnen de fictieve vignetten gemanipuleerd, waardoor er (2x2x3) twaalf condities ontstonden. Deze condities werden bovendien nog opgesplitst in een

vierde onafhankelijke variabele, namelijk de ernst van afwezigheid van de moeder, waardoor er op deze manier bij elke conditie twee subcondities waren (zie Tabel 2). In alle condities werden de overige kenmerken van het fictieve kind, zoals leeftijd, gelijk gehouden.

Resultaten

De gemiddelde scores en standaarddeviaties staan in Tabel 3. Om het verschil in mate van attributies te meten, werden eenweg-ANOVA's uitgevoerd voor de schalen 'Competentieverwachting', 'Buitensluiting' en 'Voorkeur'. Om te meten of kinderen de mate van ernst van een misdrijf meenemen in hun oordeel over kinderen van gedetineerde moeders werd een onafhankelijke t-toets uitgevoerd voor de schaal 'Ernstbeoordeling'. Om te meten of kinderen een grotere voorkeur hebben voor hun leeftijdsgenoten met dezelfde sekse of dezelfde etniciteit werden onafhankelijke t-toetsen uitgevoerd. Voor alle toetsen is een significantieniveau van $\alpha = 0.05$ aangehouden.

Op de schalen 'Competentieverwachting' en 'Buitensluiting' werden significante verschillen tussen de condities gevonden, $F(2, 285) = 8.10, p = .00$ en $F(2, 290) = 10.01, p = .00$ respectievelijk. Uit een LSD-post hoc analyse bleek dat de competentieverwachting lager was voor de fictieve kinderen in de conditie 'Detentie' in vergelijking met de conditie 'Werk in buitenland' ($p = .02$) en de conditie 'Lesbische partner' ($p = .04$). De verwachte buitensluiting bleek hoger voor de fictieve kinderen in de conditie 'Detentie' in vergelijking met de conditie 'Werk in buitenland' ($p = .02$) en de conditie 'Lesbische partner' ($p = .03$). Bij de schaal 'Voorkeur' werd er geen significant verschil tussen de condities gevonden, $F(2, 293) = .17, p = .85$. Er was dan ook geen verschil tussen de condities 'Detentie' en 'Werk in buitenland' op deze schaal. Er werd geen significant verschil tussen de condities bij de schaal 'Ernstbeoordeling', $t(98) = -0.41, p = .69$.

Bij sekse werd een significant verschil gevonden, waarbij de deelnemende kinderen een hogere voorkeur rapporteerden wanneer het fictieve kind van hetzelfde geslacht was in vergelijking met het andere geslacht, $t(294) = 2.42, p = .02$. Er was geen significant verschil in voorkeur voor etniciteit, $t(294) = 0.30, p = .77$.

Tabel 3

Verschillen tussen condities

Schaal	Conditie (reden van afwezigheid moeder en vergelijking sekse/ethniciteit)	(Post hoc)-vergelijking tussen condities (<i>p</i>)			<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
		1	2	3			
Competentie-verwachting	1. Detentie	-			96	19.17	3.84
	2. Lesbische partner	.04*	-		92	20.14	2.85
	3. Werk in buitenland	.00*	.06	-	100	21.06	3.13
Buitensluiting	1. Detentie	-			99	9.01	2.21
	2. Lesbische partner	.01*	-		96	9.75	2.06
	3. Werk in buitenland	.00*	.06	-	98	10.30	1.79
Voorkeur	1. Detentie	-			100	8.91	2.68
	2. Lesbische partner	.85	-		94	8.98	2.88
	3. Werk in buitenland	.57	.70	-	102	9.13	2.60
Ernstbeoordeling (<i>detentieconditie</i>)	1. Diefstal	-			48	9.81	2.26
	2. Poging tot moord	.69	-		52	10.04	3.17
Voorkeur Sekse	1. Hetzelfde (<i>jongen/jongen & meisje/meisje</i>)	-			156	9.37	2.63
	2. Anders (<i>jongen/meisje & meisje/jongen</i>)	.02*	-		140	8.61	2.76
Voorkeur Ethniciteit	1. Hetzelfde (<i>autochtoon/autochtoon & (allochtoon/allochtoon)</i>)	-			150	9.05	2.71
	2. Anders (<i>autochtoon/allochtoon & (allochtoon/autochtoon)</i>)	.77	-		146	8.96	2.72

*p < .05**Discussie**

Dit experimentele onderzoek richtte zich op stigmatisering door basisschoolscholieren in Nederland over hun leeftijdsgenoten met een moeder in detentie. Uit de resultaten bleek dat basisschoolscholieren hun leeftijdsgenoten met een moeder in detentie als minder competent beoordeelden dan hun leeftijdsgenoten van wie de moeder afwezig is vanwege andere redenen en zij verwachtten zij dat deze kinderen vaker werden buitengesloten. Deze resultaten wijzen mogelijk op negatievere attributies van scholieren over kinderen van gedetineerde moeders. Deze attributies kunnen gezien worden als het beginstadium van het stigmatiseringsproces volgens Link en Phelan (2001), waarbij het label dat kinderen krijgen vanwege de detentie van hun moeder negatieve stereotypingen met zich kan meebrengen. De deelnemende leerlingen in dit onderzoek hadden een grotere voorkeur voor leeftijdsgenoten met dezelfde sekse als zichzelf. Er bleek echter geen verschil in de *voorkeur* van basisschoolscholieren voor

hun leeftijdsgenoten voor kinderen met een moeder in detentie in vergelijking met kinderen met een moeder die afwezig was vanwege andere redenen. Daarnaast beoordeelden leerlingen een kind met een moeder in detentie vanwege een ernstig misdrijf niet anders dan een kind met een moeder in detentie vanwege een minder ernstig misdrijf. De deelnemende leerlingen hadden geen grotere voorkeur voor leeftijdsgenoten met dezelfde, allochtone of autochtone, etniciteit.

Stigmatisering van Kinderen van gedetineerde Moeders

In lijn met de verwachtingen binnen het huidige onderzoek verschilden de attributies van de deelnemende leerlingen over de (fictieve) kinderen na bekendheid van de detentie van de moeder, in die zin dat zij deze kinderen als minder competent inschatten wat betreft sociale-, academische- en gedragsvaardigheden. Daarnaast verwachtten zij ook dat deze kinderen vaker worden buitengesloten dan kinderen van wie de moeder afwezig was vanwege een andere reden. Zoals eerder genoemd, ontstaat stigmatisering mede door het labelen van een persoon, waarbij dit label negatieve attributies en stereotypingen over deze persoon met zich meebrengt (Link & Phelan, 2001). Uit eerder, Amerikaans, onderzoek bleek dat deze negatieve attributies invloed hebben op de verwachtingen over kinderen van gedetineerden door medewerkers van jeugdrechtsbanken en de leerkrachten van deze kinderen (Rodriguez et al., 2009; Dallaire et al., 2010). De resultaten van het huidige onderzoek wijzen erop dat deze negatieve attributies over kinderen met een moeder in detentie in Nederland mogelijk bij hun leeftijdsgenoten aanwezig zijn.

Er werd ook verwacht dat de leerlingen een minder grote voorkeur zouden hebben voor kinderen van een gedetineerde moeder dan voor kinderen van een moeder die afwezig was vanwege werk in het buitenland. De voorkeur van de leerlingen voor de kinderen verschilden echter niet als er gekeken werd naar de reden van afwezigheid van de moeder. Een verklaring voor dit resultaat kan mogelijk worden gevonden in de ontwikkeling van de niveaus van morele redenering bij kinderen (Eisenberg, Lennon, & Roth, 1983). De deelnemende leerlingen in dit onderzoek waren basisschoolscholieren uit de bovenbouw met een gemiddelde leeftijd van rond de tien jaar oud. Dit is ook de leeftijd waarop kinderen zich sterker empathisch gaan oriënteren, waarbij oordelen over anderen steeds vaker worden geleid door sympathieke gevoelens (Eisenberg et al., 1983). Deze ontwikkeling kan een verklaring zijn waarom de scholieren de (fictieve) kinderen met een stigmatiserende thuissituatie als minder competent beoordeelden, maar ze tegelijkertijd ook een moreel besef hadden dat dit geen invloed zou moeten hebben op hun eigen gedrag naar deze kinderen toe. Mogelijk vulden zij hierdoor de vragen over de eigen voorkeur voor het fictieve kind sociaal wenselijk

in. Eventueel vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op een jongere doelgroep, waarbij het morele besef wellicht minder sterk aanwezig is.

De tweede conditie, waarbij de moeder van het fictieve kind afwezig was vanwege het intrekken bij een nieuwe, lesbische partner was toegevoegd, omdat dit uit Amerikaans onderzoek ook een stigmatiserende thuissituatie bleek te zijn (Gershon et al., 1999). Opvallend was dat kinderen met een moeder die afwezig was vanwege het intrekken bij een nieuwe, lesbische partner in dit onderzoek niet anders beoordeeld werden dan de kinderen met een moeder die afwezig was vanwege werk in het buitenland. Wel beoordeelden de leerlingen de kinderen met een moeder in detentie als minder competent en zij verwachtten ook dat zij significant vaker werden buitengesloten dan de andere kinderen met een moeder die was ingetrokken bij een lesbische partner. Mogelijk wijst dit op een minder grote bekendheid en acceptatie van ouderlijke detentie in vergelijking met homoseksueel ouderschap in Nederland.

De verwachting in het huidige onderzoek was dat basisschoolscholieren een moeder die in detentie verblijft wegens poging tot moord negatiever beoordelen dan een moeder die daar verblijft wegens diefstal. Uit de resultaten blijkt dit echter niet het geval te zijn. Een mogelijke verklaring hiervoor is het belang van de motieven, intentie en het doel van de dader in de beoordeling van de ernst van een misdrijf (Warr, 1989). De moeder van het fictieve kind had in beide situaties een motief voor het plegen van het misdrijf; bij de poging tot moord had het slachtoffer haar kind pijn gedaan en bij het stelen van eten zou dit ook in het belang van haar kind geweest kunnen zijn. Het blijkt dat de morele verwerpelijkheid van een misdrijf bij de ernstbepaling ervan van groter belang is dan de omvangrijkheid van de aangedane schade door het misdrijf (Warr, 1989). Zo zouden de scholieren in dit onderzoek het motief van de moeder voor het plegen van het misdrijf dan ook belangrijker kunnen vinden dan de feitelijke gevolgen van het misdrijf. In eventueel vervolgonderzoek zou hier rekening mee kunnen worden gehouden door het motief van de moeder weg te laten in het vignet en enkel het gepleegde feit te benoemen. Een ethische keerzijde moet hierbij in acht worden genomen vanwege het mogelijk choquerende effect van het enkel het gepleegde feit.

Uit eerder onderzoek naar stigmatisering blijkt dat kinderen een voorkeur hebben voor leeftijdsgenoten met dezelfde sekse en etniciteit (Sigelman et al., 1986). In het huidige onderzoek hadden leerlingen dan ook een grotere voorkeur voor hun leeftijdsgenoten met dezelfde sekse, maar niet voor hun leeftijdsgenoten met dezelfde etniciteit. Een mogelijke verklaring voor het gevonden resultaat met betrekking tot etniciteit, is het kleine percentage (14%) allochtone leerlingen dat meedeed aan het onderzoek, gelijk verspreid over de deelnemende klassen, waardoor deze klassen uit een grote meerderheid van autochtone

leerlingen bestonden. Het blijkt dat kinderen uit heterogene klassen de eigen etniciteit vaker positiever beoordelen dan kinderen uit homogene klassen (Selij, 2011), wat ook kan gelden voor de leerlingen uit de relatief homogene klassen in het huidige onderzoek.

Sterke Punten en Beperkingen

Het huidige onderzoek is voor zover bekend het eerste onderzoek naar stigmatisering door basisschoolscholieren in Nederland over hun leeftijdsgenoten. Er kan vanuit worden gegaan dat de leerlingen niet doorhadden dat zij een *hypothetisch* vignet te zien kregen en dat het daadwerkelijke doel van het onderzoek daardoor niet bekend was. Er ontstond tijdens de debriefing aan de klassen namelijk veel verontwaardiging bij het noemen dat de vignetten van de gekoppelde kinderen fictief waren. Wellicht konden er toch vraagtekens gezet worden bij het doel van het onderzoek, omdat de namen van de fictieve kinderen werden genoemd, terwijl aan de leerlingen zelf werd verteld dat het invullen van de vragenlijst geheel anoniem was. Mogelijk kan in vervolgonderzoek expliciet worden vermeld dat de kinderen van de hypothetische vignetten zelf ‘toestemming’ hebben gegeven voor het gebruik van hun naam.

Een tweede beperking is dat er in dit onderzoek alleen attributies van kinderen werden gemeten en geen daadwerkelijk gedrag. Hierdoor kan niet met zekerheid gezegd worden of er sprake is de laatste stap in het stigmatiseringsproces volgens Link en Phelan (2001), namelijk discriminatie. Mogelijk kan in eventueel vervolgonderzoek onderzocht worden of kinderen met een moeder in detentie in Nederland daadwerkelijk stigmatisering ervaren en meer geïsoleerd zijn van sociale- en vriendschapsrelaties, zoals dit eerder onderzocht is in Amerika door bijvoorbeeld interviews of vragenlijsten af te nemen bij kinderen met een moeder in detentie (Murray & Farrington, 2008).

Maatschappelijk Belang

Studies naar stigmatisering van kinderen in relatie tot hun ouders hebben maatschappelijk gezien een grote relevantie. Om stigmatisering tegen te gaan, is het in de eerste plaats belangrijk om te weten hoe dit proces ontstaat en zich verder ontwikkelt. Het huidige onderzoek wijst op het beginstadium van het stigmatiseringsproces met betrekking tot kinderen met een moeder in detentie, waarbij een opgelegd label negatieve stereotypingen met zich kan meebrengen (Link & Phelan, 2001). Meer onderzoek naar de eventuele uiting van stigmatisering van kinderen met een moeder in detentie is nodig om de mogelijke negatieve gevolgen voor kinderen uit een thuissituatie die afwijkt van de maatschappelijke norm in kaart te brengen. Stigmatisering van kinderen met ouders in gevangenschap kan namelijk een mogelijke factor zijn bij het ontwikkelen van risicogedrag bij deze kinderen en het is daarom van belang dat deze, toch al kwetsbare, kinderen in bescherming worden

genomen tegen mogelijke vooroordelen en beledigingen door hun leeftijdsgenoten (Murray et al., 2012). Door het stilhouden van stigmatiserende verschillen uit angst voor afwijzing, isoleren kinderen zich immers juist ook van anderen die mogelijk een bron van steun zouden kunnen zijn (Pachankis, 2007).

Openheid over ouderlijke detentie kan daarnaast ook bijdragen aan maatschappelijke bewustwording van het bestaan van kinderen met een gedetineerde ouder om stigmatisering van deze kinderen tegen te gaan (Nesmith & Ruhland, 2008). Tijdens de dataverzameling binnen het huidige onderzoek bleek dat de deelnemende basisschoolscholieren vaak niet bekend waren met begrippen als ‘vooroordelen’ en ‘stigmatisering’. Bekendheid met het categoriseringsproces van personen in de groepen ‘ons’ en ‘zij’, bijvoorbeeld aan de hand van voorlichting, kan mogelijk preventief werken wat betreft het toewijzen van negatieve eigenschappen van gedetineerde ouders naar hun kinderen toe. Dergelijke voorlichting zou eventueel in het basisonderwijs in Nederland geïmplementeerd kunnen worden. Het blijkt namelijk dat het optreden van een leerkracht sterk samenhangt met het prosociale gedrag van leerlingen (Van der Ploeg, 2011). Mogelijk is de pedagogische onderlegging van leerkrachten, een belangrijke factor in het tegengaan van stigmatisering door scholieren.

Ook zouden internationale initiatieven in het tegengaan van stigmatisering als inspiratie kunnen dienen. In Amerika is er vanuit de regering een samenwerkingsverband opgericht om de rechten van kinderen van gedetineerden na te streven (San Francisco Children of Incarcerated Parents Partnership, 2016). Eén van deze rechten is om niet beoordeeld of gelabeld te worden vanwege een ouderlijke detentie. Ook hierbij wordt de aanbeveling gedaan om mogelijkheden te creëren voor kinderen van gedetineerden om openlijk te kunnen praten over hun thuissituatie, bijvoorbeeld in praatgroepen. In Engeland wordt de huidige generatie kinderen ‘*De generatie voor verandering*’ genoemd in een campagne tegen stigmatisering (Loughran & Boon, 2015). Het huidige onderzoek toont het belang aan van het wegnemen van stigmatisering bij kinderen en jongeren in Nederland, zodat ook zij een generatie voor verandering kunnen zijn.

Referentielijst

- Anderssen, N., Amlie, C., & Ytterøy, E. A. (2002). Outcomes for children with lesbian or gay parents: A review of studies from 1978 to 2000. *Scandinavian Journal of Psychology*, 43, 335-351. doi:10.1111/1467-9450.00302
- Arditti, J. A. (2005). Families and incarceration: An ecological approach. *Families in society*, 86(2), 251-260. doi:10.1606/1044-3894.2460
- Braman, D. (2004). *Doing time on the outside, incarceration and family life in urban America*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Breen, J. (2008). Prisoners' families and the ripple effects of imprisonment. *Studies: An Irish Quarterly Review*, 97(385), 59-71.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2016). *Begrippen*. Verkregen van: <https://www.cbs.nl/nl-nl/onzediensten/methoden/begrippen#id=allochtoon>
- Dallaire, D. H., Ciccone, A., & Wilson, L. C. (2010). Teachers' experiences with and expectations of children with incarcerated parents. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31(4), 281-290. doi:10.1016/j.appdev.2010.04.001
- Eisenberg, N., Lennon, R., & Roth, K. (1983). Prosocial development: A longitudinal study. *Developmental Psychology*, 19(6), 846-855.
- Ezinga, M., Hissel, S., Bijleveld, C., & Slotboom, A. (2009). *Kinderen van gedetineerde moeders*. Vrije Universiteit: Afdeling Strafrecht en Criminologie.
- Gershon, T. D., Tschann, J. M., & Jemerin, J. M. (1999). Stigmatization, self-esteem, and coping among the adolescent children of lesbian mothers. *Journal of Adolescent Health*, 24, 437-445. doi:10.1016/S1054-139X(98)00154-2
- Hommel, A. J. W. J. (2014). *Valt de appel niet ver van de boom?* (Master's thesis). Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Hoof, A., van. (2014). *Stigmatisering door leerkrachten ten aanzien van kinderen met een ouder in detentie* (Master's thesis). Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Link, B. G., & Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing stigma. *Annual Review of Sociology*, 27, 363-385. doi:10.1146/annurev.soc.27.1.363
- Loughran, J., & Boon, V. (2015). *Attitudes for a new generation: Time to change children and young people's programme*. Verkregen van: <http://www.time-to-change.org.uk/about-us/what-are-we-doing/children-and-young-people>
- Murray, J., & Farrington, D. P., (2008). The effects of parental imprisonment on children. *Crime and Justice*, 37(1), 133-206. doi:10.1086/520070

- Murray, J., Farrington, D. P., & Sekol, I. (2012). Children's antisocial behavior, mental health, drug use, and educational performance after parental incarceration: A systematic review and meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *138*(2), 175-210. doi:10.1037/a0026407
- Nesdale, D., Durkin, K., Maass, A., & Griffiths, J. (2004). Group status, outgroup ethnicity and children's ethnic attitudes. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *25*(2), 237-251. doi:10.1016/j.appdev.2004.02.005
- Nesmith, A., & Ruhland, E. (2008). Children of incarcerated parents: Challenges and resiliency, in their own words. *Children and Youth Services Review*, *30*(10), 1119-1130. doi:10.1016/j.chilyouth.2008.02.006
- Pachankis, J. E. (2007). The psychological implications of concealing a stigma: A cognitive affective-behavioral model. *Psychological Bulletin*, *133*(2), 382-345. doi:10.1037/0033-2909.133.2.328
- Philips, S., & Gates, T. (2010). A conceptual framework for understanding the stigmatization of children of incarcerated parents. *Journal of Child & Family Studies*, *20*(3), 286-294. doi:10.1007/s10826-010-9391-6
- Ploeg, J., van der. (2011). *De sociale ontwikkeling van het schoolkind*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Rodriguez, N., Smith, H., & Zatz, M.S. (2009). "Youth is enmeshed in a highly dysfunctional family system": Exploring the relationship among dysfunctional families, parental incarceration, and juvenile court decision making. *Criminology*, *47*(1), 177-209. doi:10.1111/j.1745-9125.2009.00142.x
- San Francisco Children of Incarcerated Parents Partnership. *Bill of Rights*. Verkregen van: <http://www.sfcipp.org/>
- Selij, M. (2011). *Onze klas, mijn wereld: Identiteitsbeleving van kinderen in groep 3 en 4*. (Master's thesis). Universiteit Utrecht, Utrecht.
- Sigelman, C. K., Miller, T. E., & Whitworth, L. A. (1986). The early development of stigmatization reactions to physical differences. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *7*(1), 17-32. doi:10.1016/0193-3973(86)90016-X
- Warr, M. (1989). What is the perceived seriousness of crimes? *Criminology*, *27*(4), 795-821. doi:10.1111/j.1745-9125.1989.tb01055.x

Bijlage A – Vragenlijst

(voorbeeldversie met toegevoegde kopjes ter verduidelijking)

Inleiding

LEES DIT GOED VOORDAT JE VERDER GAAT!

Beste leerling,

Wij doen onderzoek naar hoe goed kinderen snel kunnen inschatten hoe een ander kind is: of hij/zij bijvoorbeeld leuk is om mee te spelen.

Je ziet straks een profiel van iemand die aan dezelfde test meedoet als waar jij nu aan mee gaat doen. Deze jongen of dit meisje wordt door de computer aan jou gekoppeld.

Nadat je dat profiel hebt gezien, vragen we jou om een aantal vragen over dat andere kind te beantwoorden. Hierna bekijkt de onderzoeker op de universiteit binnenkort hoeveel antwoorden jij goed had.

We vragen ieder kind om ook een aantal vragen over zichzelf te beantwoorden. De antwoorden op die vragen hebben we nodig om een profiel te kunnen maken. Als je een vraag niet wil beantwoorden, mag je deze overslaan, maar voor het onderzoek is het wel belangrijk dat je zoveel mogelijk vragen beantwoordt.

Het onderzoek is anoniem: niemand die jij kent zal jouw antwoorden zien. Alleen de onderzoeker op de universiteit zal jouw antwoorden zien, maar die ziet jouw naam niet. Verder krijgen andere kinderen ook niet meer informatie over jou dan jij hier wil delen.

Elke keer kan je op de knop 'volgende' klikken om naar nieuwe vragen te gaan. Voordat je dit doet is het belangrijk dat je controleert of je alle vragen hebt ingevuld. Op het laatst is het belangrijk dat je op de knop 'Inleveren' klikt.

Als je iets niet begrijpt, mag je je hand opsteken om een vraag te stellen.

Succes!

Start

Demografische gegevens

Ben je een jongen of een meisje?

- Jongen
 Meisje
-

Hoeveel jaar oud ben je?

- 8
 9
 10
 11
 12
 13
-

Ben je in Nederland geboren?

- Ja
 Nee, in:
-

Waar zijn jouw ouders geboren?

- Nederland (beide ouders)
  - Suriname (één of beide ouders)
  - (voormalige Nederlandse Antillen/Aruba (één ouder of beide ouders)
  - Turkije (één of beide ouders)
  - Marokko (één of beide ouders)
  - Een ander land binnen Europa, namelijk:
  - Een ander land buiten Europa, namelijk:
  - Weet ik niet
-

Waar ben je goed in? (Bijvoorbeeld: ik kan goed rekenen)

Wat vind je (nu) niet zo leuk (Bijvoorbeeld: ik vind ruzie niet zo leuk)

Hoe vaak komt het voor dat je jouw werk op tijd af hebt op school?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak komt het voor dat je in de pauze leuk met klasgenootjes speelt?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak komt het voor dat je geen eten of drinken bij je hebt op school?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak komt het voor dat je niet naar jouw juffrouw of meester luistert?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak komt het voor dat klasgenootjes aan jou vragen of jij wil spelen?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Kies nu het EERSTE cijfer op je briefje dat je hebt gekregen aan het begin van dit onderzoek. *

- 1
  - 2
  - 3
  - 4
  - 5
  - 6
  - 7
  - 8
  - 9
  - 10
  - 11
  - 12
-

Toegewezen vignet (voorbeeldconditie: jongen, Nederlands, moeder in gevangenis)

Je bent gekoppeld aan het profiel van Kevin. Hij heeft dezelfde vragen als jij beantwoord. Zijn antwoorden mag je nu lezen:

Ik ben 11 jaar oud en ik en mijn ouders zijn geboren in Nederland.

Ik ben erg goed in voetballen en gitaar spelen. Ik wil later graag zanger worden.

Ik vind het nu even niet zo leuk dat mijn moeder niet thuis is, zij zit namelijk in de gevangenis.

Ik heb wel een mooi nummer voor haar geschreven dat ik voor haar kan zingen als ze weer thuis is.

Competentieverwachting en buitensluiting

Hoe vaak denk je dat het gebeurt dat Kevin even bij een klasgenootje mag blijven als er bij hem nog niemand thuis is?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak denk je dat het gebeurt dat Kevin zijn speelgoed opruimt na er mee gespeeld te hebben?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak denk je dat het gebeurt dat Kevin geen eten of drinken bij zich heeft op school?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak denk je dat het gebeurt dat andere kinderen niet met Kevin willen spelen?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak denk je dat het gebeurt dat Kevin zijn werk op school op tijd af heeft?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak denk je dat het gebeurt dat Kevin iets onaardigs zegt tegen een klasgenootje?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak denk je dat het gebeurt dat klasgenootjes aan Kevin vragen of hij wil spelen?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak denk je dat het gebeurt dat Kevin niet naar zijn juffrouw of meester luistert?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak denk je dat het gebeurt dat Kevin een briefje waarop ouders/verzorgers hun handtekening moeten zetten weer op tijd mee naar school neemt?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak denk je dat het gebeurt dat Kevin niet zo goed oplet in de klas?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak denk je dat het gebeurt dat Kevin in de pauze leuk met klasgenootjes speelt?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Hoe vaak denk je dat het gebeurt dat Kevin geplaagd wordt door klasgenootjes?

- Nooit
  - Bijna nooit
  - Soms
  - Vaak
  - Altijd
-

Eigen voorkeur

Hiervoor ging het vooral over andere kinderen, nu willen we graag weten hoe jij hier zelf over denkt.

Hoe graag zou jij willen spelen/chillen met Kevin?

- Helemaal niet graag
  - Niet zo graag
  - Hetzelfde als bij andere kinderen
  - Graag
  - Heel graag
-

Hoe graag zou jij samen met Kevin aan een project of werkstuk willen werken op school?

- Helemaal niet graag
  - Niet zo graag
  - Hetzelfde als bij andere kinderen
  - Graag
  - Heel graag
-

Hoe graag zou jij bevriend willen zijn met Kevin?

- Helemaal niet graag
  - Niet zo graag
  - Hetzelfde als bij andere kinderen
  - Graag
  - Heel graag
-

Hoe graag denk je dat jouw ouders zouden willen dat jij met Kevin omgaat?

- Helemaal niet graag
  - Niet zo graag
  - Hetzelfde als bij andere kinderen
  - Graag
  - Heel graag
-

Is er nog informatie die je graag aan jouw profiel wil toevoegen, omdat je denkt dat die belangrijk kan zijn a een ander kind een goed beeld van jou en jouw situatie moet vormen?

- Ja, namelijk:
  - Nee
-

Kies nu het TWEEDE cijfer op je briefje dat je hebt gekregen aan het begin van dit onderzoek. *

- 1
  - 2
-

Eigen voorkeur-2 (ernstbeoordeling) (voorbeeldconditie: stelen)

Kevin heeft op de vorige vraag geantwoord dat hij graag het volgende wil toevoegen aan zijn profiel: "Mijn moeder zit in de gevangenis omdat ze eten gestolen had."

Hoe goed vind je het dat Kevin jou dit vertelt?

- Heel stom om dit te vertellen
  - Een beetje stom om dit te vertellen
  - Vertellen maakt niets uit
  - Een beetje goed om dit te vertellen
  - Heel goed om dit te vertellen
-

Hoe graag zou jij nu met Kevin willen spelen/chillen?

- Helemaal niet graag
  - Niet zo graag
  - Hetzelfde als met andere kinderen
  - Graag
  - Heel graag
-

Denk je nu je dit weet beter of slechter over de moeder van Kevin?

- Slechter
  - Een beetje slechter
  - Maakt niets uit
  - Een beetje beter
  - Beter
-

Als laatste willen je nog een paar vragen stellen over hoe jij denkt dat Kevin over een aantal jaar zal zijn.

Denk je dat Kevin later in Nederland of in het buitenland werkt?

- Nederland
  - Buitenland
-

Denk je dat Kevin (later) op meisjes of jongens verliefd wordt?

- Jongens
  - Meisjes
-

Denk je dat Kevin (later) wel eens iets crimineels zal doen, zoals iets stelen uit een winkel?

- Ja
  - Nee
-

Einde vragenlijst

Bijlage B – Scholenbrief

Universiteit Utrecht

Utrecht, 27-1-2016

“Jongeren hebben ons verteld dat stigma’s beperkend zijn, ze beïnvloeden vriendschappen en het schoolleven en voor een kwart maakt het hen zelfs zeer depressief.”

“Dit moet de generatie voor verandering zijn”

- Time To Change Campaign, via BBCnews -

Geachte heer/mevrouw,

Vanuit de studie Ontwikkelingspsychologie van de Universiteit Utrecht wordt er een onderzoek gestart naar stigmatisering onder kinderen uit de groepen zes, zeven en acht van basisscholen in Nederland. Op het eerste gezicht lijkt dit misschien niet aanwezig bij jonge kinderen, maar in Amerikaans onderzoek, bijvoorbeeld het onderzoek van Sigelman e.a. (1986), is stigmatisering bij deze leeftijd wel aangetoond. We zouden graag uw school willen betrekken bij dit onderzoek, dat ongeveer een half uur per deelnemende klas duurt. In dit onderzoek wordt er aan de hand van fictieve vignetten aandacht besteed aan stigmatisering door kinderen, bijvoorbeeld ten aanzien van kinderen met een andere etniciteit. Ook wordt er onderzocht of er sprake is van stigmatisering van kinderen in een bepaalde thuissituatie, bijvoorbeeld kinderen met een ouder in gevangenschap of kinderen met homoseksuele ouders.

Belang van het onderzoek

In internationaal onderzoek, bijvoorbeeld van Bogart e.a. (2008), is aangetoond dat kinderen

al op jonge basisschoolleeftijd vaak negatieve gevolgen ervaren van stigmatisering door anderen. Ook durven zij niet open te zijn over hun thuissituatie als deze afwijkt van de thuissituatie van hun leeftijdsgenoten, uit angst voor afwijzing

en pesterijen. Door deze geslotenheid wordt het geven van sociale steun aan deze kinderen moeilijk, waardoor zij nog kwetsbaarder zijn. In Nederland is er voor zover bekend nog geen onderzoek gedaan naar stigmatisering onder jonge kinderen over leeftijdsgenoten, terwijl dit wel nodig is om stigma's te signaleren en eventuele pesterijen tegen te gaan. Uit internationaal onderzoek (Hinshaw, 2005) blijkt namelijk dat kinderen vaak worden erkend als een belangrijke populatie voor het veranderen van maatschappelijke stigmatisering.

Afnameprocedure het onderzoek

Wij hopen dat uw basisschool bereid is om in de periode februari/maart/april mee te werken aan dit onderzoek. Omdat het aantal deelnemers cruciaal is voor het onderzoek, hopen wij natuurlijk op zoveel mogelijk deelnemende leerlingen uit de groepen zes, zeven en acht. Wij begrijpen echter ook dat u redenen kunt hebben om een bepaalde klas in deze periode niet te laten deelnemen. Het is daarom ook zeker mogelijk om één of enkele klassen mee te laten doen aan het onderzoek.

Het onderzoek bestaat uit een eenmalige afname van een vragenlijst op de computer. In deze vragenlijst beantwoorden leerlingen vragen over een fictief kind, waarvan zij aannemen dat het echt is, maar dat duidelijk niet een kind is dat zij kennen. Leerlingen vullen de vragenlijst individueel in, waarbij een test-assistent aanwezig is voor eventuele vragen. Aangenomen dat leerlingen uit één klas de vragenlijsten tegelijk kunnen invullen, zal het onderzoek eenmalig ongeveer een half uur per klas in beslag nemen. Wij maken graag gebruik van uw eventuele computerfaciliteiten, maar bij afwezigheid van een computerruimte of voldoende laptops, kunnen wij zelf laptops meebrengen.

Vertrouwelijkheid van het onderzoek

Vanzelfsprekend nemen de leerlingen anoniem deel aan dit onderzoek en worden er over individuele uitkomsten geen uitspraken gedaan. Daarnaast kunt u gebruik maken van een door ons opgestelde ouderbrief, waarin de ouders/verzorgers van uw leerlingen op de

hoogte worden gebracht van het onderzoek en ook de gelegenheid krijgen om eventuele deelname van hun kind aan het onderzoek te weigeren. Om sociaal-wenselijke antwoorden te voorkomen bij de afname van het onderzoek is het van belang dat de leerlingen niet bekend zijn met het doel van het

onderzoek. Wij zullen hen dan ook niet vooraf informeren en willen u (en eventueel ouders) dan ook vragen om dit in het onderzoeksbelang niet te doen. Wij vinden het wel van belang dat leerlingen achteraf uitleg krijgen over hun deelname en het invullen van de vragenlijst en om die reden zullen wij het onderzoek na deelname nabespreken per groep. Voorafgaand aan de afname van het onderzoek geven we u en uw leerkrachten, indien gewenst, de mogelijkheid om de vragenlijst in te zien. Ter afsluiting sturen wij u te zijner tijd de resultaten van het gehele onderzoek.

Wij horen graag van u of uw school bereid is om mee te werken aan dit onderzoek. U kunt, ook voor eventuele vragen, te allen tijde per e-mail of telefoon contact met ons opnemen.

Wij hopen op uw bijdrage aan de wetenschap en daarmee ook aan de maatschappij.

Met vriendelijke groet,

Anne Bijlsma, BSc (A.M.E.Bijlsma@uu.nl / 06-52321761)

Dr. Ankie Menting (A.T.A.Menting@uu.nl)

Bijlage C – Ouderbrief

Universiteit Utrecht

Utrecht, 27-1-2016

“Jongeren hebben ons verteld dat stigma’s beperkend zijn, ze beïnvloeden vriendschappen en het schoolleven en voor een kwart maakt het hen zelfs zeer depressief.”

“Dit moet de generatie voor verandering zijn”

- Time To Change Campaign, via BBCnews -

Geachte heer/mevrouw,

Vanuit de studie Ontwikkelingspsychologie van de Universiteit Utrecht wordt er onderzoek verricht naar stigmatisering onder kinderen uit de groepen zes, zeven en acht van basisscholen in Nederland. De leerkrachten en directie van de school en groep van uw kind hebben toegezegd mee te werken aan dit onderzoek, waarvoor wij hen zeer dankbaar zijn. Middels deze brief willen wij u als ouder ook informeren over dit onderzoek.

Belang van het onderzoek

Uit internationaal onderzoek (bijvoorbeeld van Bogart e.a., 2008) blijkt dat kinderen al op jonge basisschoolleeftijd vaak negatieve gevolgen ervaren van stigmatisering door anderen. Zij durven daardoor bijvoorbeeld ook niet open te zijn over hun thuissituatie als deze afwijkt van de thuissituatie van hun leeftijdsgenoten, uit angst voor afwijzing en pesterijen. Door deze geslotenheid wordt het geven van sociale steun aan deze kinderen moeilijk, waardoor zij nog kwetsbaarder zijn. In Nederland is er echter voor zover bekend nog geen onderzoek gedaan naar stigmatisering onder jonge kinderen, terwijl dit wel nodig is om stigma’s te signaleren en eventuele pesterijen tegen te gaan. Uit internationaal onderzoek (Hinshaw,

2005) blijkt namelijk dat kinderen vaak worden erkend als een belangrijke populatie voor het veranderen van maatschappelijke stigmatisering.

Afnameprocedure het onderzoek

Het onderzoek bestaat uit een eenmalige afname van een vragenlijst op de computer. In deze vragenlijst beantwoorden leerlingen vragen over een fictief kind, waarvan zij aannemen dat het echt is, maar dat duidelijk niet een kind is dat zij bijvoorbeeld uit de klas kennen. Leerlingen vullen de vragenlijst individueel in, waarbij een test-assistent aanwezig is voor eventuele vragen. Het onderzoek zal eenmalig ongeveer een half uur per klas in beslag nemen. Omdat het aantal deelnemers cruciaal is voor het onderzoek, hopen wij natuurlijk op zoveel mogelijk deelnemende leerlingen. Om zoveel mogelijk leerlingen deel te kunnen laten nemen, gaan we er vanuit dat ouders instemmen met de toestemming zoals deze gegeven is door de directie en leerkrachten. Wij willen u echter ook de mogelijkheid geven om deelname van uw kind aan het onderzoek te weigeren. Als u *echt* niet wilt dat uw kind deelneemt, kunt u de bijgesloten brief ingevuld (in een gesloten envelop) meegeven naar school. Hierbij dient benadrukt te worden dat uw kind op elk moment tijdens het onderzoek mag besluiten om te stoppen of een bepaalde vraag niet te beantwoorden.

Vertrouwelijkheid van het onderzoek

Vanzelfsprekend nemen de leerlingen anoniem deel aan dit onderzoek en worden er over individuele uitkomsten geen uitspraken gedaan. Wij kennen de naam van uw kind dus niet en wij zijn ook niet in staat om deze aan de door hem/haar ingevulde vragenlijst te koppelen. Om sociaal-wenselijke antwoorden tijdens de afname van het onderzoek te voorkomen is het van belang dat uw kind van tevoren niet bekend is met het doel van het onderzoek. Wij zullen uw kind dan ook niet vooraf informeren en willen u dan ook vragen om dit in het onderzoeksbelang *niet* te doen, ook niet als uw kind niet zal deelnemen aan het onderzoek; uw kind zou dan immers onbedoeld de afname bij klasgenoten kunnen beïnvloeden. Wij vinden het wel van belang uw kind achteraf uitleg krijgt over zijn/haar deelname en het invullen van de vragenlijst en om die reden zullen wij het onderzoek na deelname nabespreken per groep.

Met vriendelijke groet,

Anne Bijlsma, BSc (A.M.E.Bijlsma@uu.nl)

Dr. Ankie Menting

Weigering deelname aan onderzoek

Gelieve deze brief in gesloten envelop te retourneren aan school, vanwege uitsluiting van bekendheid van het doel van het onderzoek bij de leerlingen.

Ik geef **GEEN** toestemming voor deelname van mijn kind aan het onderzoek naar stigmatisering vanuit de Universiteit Utrecht.

Naam kind:.....

School:.....

Groep:.....

Datum:.....

Handtekening:

.....